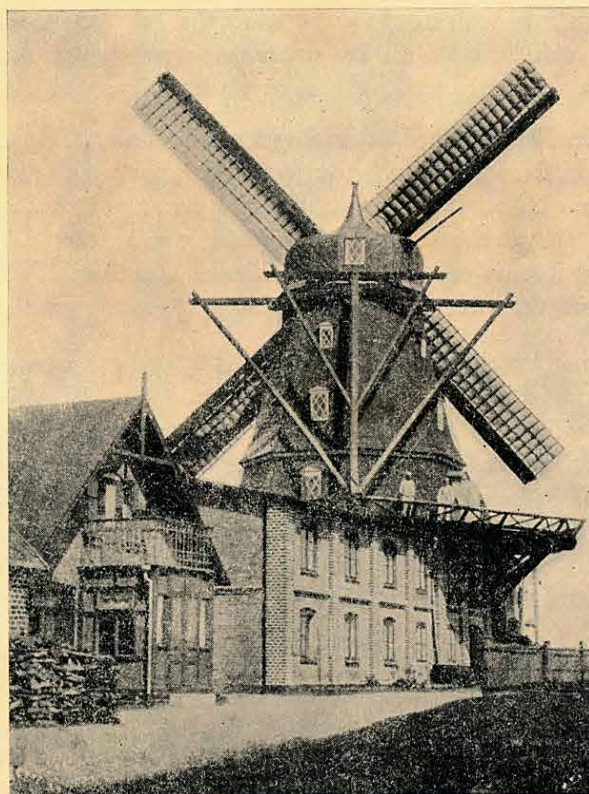




Byarbörnet

DEN SKÅNSKA

HEMBYGDSTIDNINGEN



Hobögs kvarn år 1901.

Försvunna kvarnar i Malmötrakten

av

HELGE ANDERSSON



Vattenkvarnen vid Stora Riseberga gård i Husie.

VÄDERKVARNARNA hör liksom de vita kyrkorna till den skånska slättbygdens vackraste blickpunkter där de på höjderna djärvt bryter landets långa, svepande linjespel. De snurrande möllevingarna utgör också ett moment av liv och rörelse i landskapsbilden. De sista årtiondena har emellertid präglats av den stora kvarndöden. Tätorternas stora valskvarnar och övergången till elektrisk drift har medfört, att provinsens gamla vädermöllor antingen helt rivits eller fått sina vingar borttagna. I Malmötrakten, som förr var rik på möllor, har kvarndöden härjat särskilt svårt. Det är nu nästan endast den resliga holländska vädermöllan vid Kronotorp i Burlövs socken som ännu står intakt som ett ärevärdigt monument över idoga somrars mödor, lönade med rika sädesskördar.

I Husie socken fanns förr inte mindre än sex vädermöllor, varav tre i Kvarnby by och tre i Östra Skrävlinge by. Av möllorna i Kvarnby var en stub-

bamölla belägen på Kvarnby nr 12 vid nuvarande nämndemannen och kyrkovärden Sigfrid Larssons gård och en holländsk vädermölla på Kvarnby nr 6 vid vägen Kvarnby by — Östra Kattarp. Denna mölla kallades vanligen "Hans Annorsa mylla" efter lantbrukaren och kyrkovärden Hans Andersson, som innehade möllan omkring sekelskiftet. Den tredje Kvarnbymöllan, som var en stubbamölla, låg söder om byn vid vägen mot Oxie. Samtliga dessa möllor, som sedan länge är nedrivna, finns upptagna på J. H. Mansas "Karta öfver Skåne 1817". Av vädermöllorna i Östra Skrävlinge by var två av holländsk typ. Den ena låg vid Tullstorpsvägen i östra kanten av bymarken å det s. k. Kronobetet. I Husie husförhörlängd från 1869 betecknas fastigheten "Gathus 3 Tunnl. 25 kappl. med väderkvarn". Denna mölla kallades omväxlande "Kronobedamyllan" och "Jins Annorsa mylla", efter en äldre innehavare vid namn Jöns Andersson. Den



Hohögs kvarn år 1901.

andra holländska möllan i Östra Skrävlinge låg i västra delen av byn vid Sallerupsvägen i Hohög och kallades vanligen "Hohöja mylla". Möllan, som var en av de ansevärdaste och mest värdfulla i Malmötrakten, var uppförd 1862—63. Ett stort magasin uppfördes vid möllan 1901. I äldre handlingar betecknades möllan "Östra Skrävlinge Wäderqvarn 4/721 mtl". Sin blomstringsperiod hade möllan på 1860- och 1870-talen, då fyra eller fem mölleträngar samtidigt hade sysselsättning. Rörelsen lämnade god avkastning, och mjölnaren hade enligt taxeringarna vid denna tid c:a 900 kronor i årlig inkomst, en ansevärd summa för snart hundra år sedan. Då den höga möllan ansågs innebära en allvarlig fara för flygtrafiken på Bulltofta, nedrevs den resliga överbyggnaden med vingarna 1942. Kvarnrörelsen bedrevs i den kvarstående botten delen intill hösten 1957. I Östra Skrävlinge by låg förr också en stubbamölla invid Videdalsgården.

I Södra Sallerup socken var förr tvenne vädermøllor av holländsk typ i verksamhet. Av dessa var den ena belägen på Tullstorp nr 4 på en backe vid västra stranden av Sege å och kallades

"Tullstorp mylla". På en backe snett emot på östra stranden av Sege å i Bjärshögs socken låg en holländsk väderkvarn, den s. k. "Bjerese mylla", nu också nedriven. Den andra möllan i Sallerups by på Sallerup nr 10, den s. k. "Sallorpa mylla" ligger ännu kvar, men har tyvärr berövats sina vingar och ger intryck av invaliditet och stympning.

I Västra Skrävlinge socken låg förr två möllor, vilka båda var stubbamøllor. Den ena var belägen vid Rosengård och den andra på Västra Skrävlinge nr 10, kallad "Skrävlinge mylla". Denna mölla var uppförd 1771 av riksdagsmannen och bondeståndets talman Anders Mattsson och kvarstod till omkring 1930. Kvarnägare i såväl Malmö stad som i grannsocknarna gjorde allt för att förhindra att kvarnen uppfördes, då de såg ett otillbörligt intrång i sin näring, men deras protester ledde inte till något resultat, och Anders Mattsson kunde uppföra sin kvarn. Det är djupt beklagligt att denna mölla från 1700-talet icke räddades åt eftervärlden. Från sin höjd utgjorde den ett dominant inslag i landskapsbilden och var ofta motiv för konstnärer. Sålunda har "Skrävlinge mylla"

förevigats i såväl kol som tusch av Hjalmar Asp, som med förkärlek gick på strövtåg i lantsocknarna runt Malmö.

I Fosie socken låg fram till sommaren 1957 vid Agnesfridsvägen den s. k. "Skogsholmsmyllan", en stubbamölla med något säregen exteriör, då den var bredare nedtill än vanligen är fallet hos möllor av denna typ. Möllan var ursprungligen uppförd i Vintrie i Bunkeflo socken 1848 men flyttades därifrån 1898 till Agnesfridsvägen i Fosie socken. Vingarna nedtogs 1951. Malmö Museum gjorde energiska försök att rädda möllan, men då den var förfallen, och det skulle kosta c:o 40 000 kronor att sätta den i stånd måste räddningsförsöken uppges, och möllan fick skatta åt förgängelsen. Kvarnaxeln inköptes av Malmö Förskönings- och Planteringsförening för inmontering i den gamla stubbamöllan vid Vattenverksvägen i Malmö. I Fosie socken låg förr också en holländsk vädermölla vid s. k. Fosieborror, några stora grusbackar. Även H y l l i e socken hade förr en holländsk vädermölla, kallad "Hylie mylla".

Det är inte bara vädermöllorna, som drabbats av den stora kvarndöden. Samma öde har övergått de gamla vattenmöllorna. Ännu omkring sekelskiftet fanns det flera vattenmöllor i trakten av Malmö, vilka med sina roterande skovelhjul i den brusande strömfåran utgjorde ett lika livfullt som idylliskt inslag i landskapsbilden. Nu är de emellertid alla borta, och bygden har förlorat något högst väsentligt i skönhetsvärde. De gamla vattenmöllorna i Malmötrakten var knutna till Sege å och dess biflöden. På bygdens språk benämndes vattenmöllan v a n n m y l l a, v a n n s v ä t t a eller helt enkelt s v a t t a.

I Fårabäcks by i S ö d r a S a l l e r u p s socken låg vid Sege å förr en vattenmölla, kallad "Fårabäcka mylla". Grannbyn Kvissle i S. Sallerups socken hade förr en vattenmölla, kallad "Kvissle mylla". Denna mölla omnämndes redan 1624 i Prästrelationerna som "Quizle mølle". Ett stycke längre nedåt Sege å i grannsocknen B j ä r s h ö g låg förr en annan vattenmölla, kallad "Nockebromyllan". Traditionen berättar, att det någon gång i mitten av 1800-talet rådde kiv och split mellan möllaren i Kvissle och möllaren i Nockebro. I kivet hade kvisslemöllaren trumfkort på hand eftersom hans mölla låg längre uppåt ån. När han ville ställa till förtret för nockebromöllaren behövde han bara dämna upp vattnet, så gick inte kvarnhjulet i Nockebro.

Ett år då det var synnerligen rikt vattenflöde i ån, dämde kvisslemöllaren upp vattnet. När mycket vatten samlats i kvarndammen och svämmorna, öppnade kvisslemöllaren och hans drängar alla dammluckor och fördämningar på en gång. De upp-dämnda vattenmassorna, som så plötsligt lössläppts forsade fram med sådan kraft, att de slet loss kvarnhjulet i Nockebromöllan. Nu kunde inte nockebromöllaren mala på en tid, och kvisslemöllaren fick ensam utföra all malning i trakten och gjorde goda förtjänster. Längre nedåt Sege å i L i l l a M ö l l e b e r g a by låg en annan vattenmölla. Själva kvarnbyggnaden har bevarats till vår tid, och något av äldre dagars kvarnromantik dröjer sig ännu kvar i det lilla vattenfallet i strömfåran, där vattnet under mäktigt brus piskas till skum bland stenarna. Tyvärr har möllan förlorat sitt skovelhjul. Då vattenkvarnen i Lilla Mölleberga är den enda kvarvarande av de gamla vattenkvarnarna i Malmötrakten vore det ur hembygdsvårdande synpunkt önskvärt, om kvarnen kunde utrustas med ett nytt skovelhjul. En vattenmölla utan skovelhjul gör liksom en vädermölla utan vingar ett beklämmande intryck av stympning. Här är en angelägen uppgift för såväl enskilda som föreningar inom hembygdsvården. Vattenmöllan i Lilla Mölleberga är förevidad i en dikt "Lilla Mölleberga vattenkvarn" av bygdediktaren och vagabonden Christoffer Persson, känd som "Södrens Skald", och är upptagen i Elin Johanssons samling "Södrens Skald. Några blad ur en skånsk vandringsmans liv jämte ett urval av hans dikter och rimmerier". I dikten heter det bl. a.

*Floden brusar, vattnet driver
hjulet med sin starka fart,
kvarnen säden sönderriver,
det ser ut så rent och klart.*

*Möllaren i vita rocken
smittar vim han kommer när,
hissar säcken uppå bocken,
ej motstånd de gör nu där.*

*Många sysslor skall han sköta,
sikta, skala, mycket mer.
Motgångsstormar honom möta,
brist på vatten titt han ser.*

Vid Sege å vid gränsen mot Arlov i Burlövs socken låg förr en vattenmölla, kallad "Säje mylla".

Sege mölla nedbrann 1802 och blev aldrig återuppbyggd. Grundstenar efter Sege mölla kvarligger ännu mittför Arlovsgårdens ägor vid sammanflödet av Stora och Lilla Sege å.

Vid Stora Riseberga gård i Östra Skrävlinge by i Husie socken låg slutligen förr en vattenmølla vid den s. k. Risebergabäcken, ett biflöde till Sege å. Vattenmøllan beskrives på 1830-talet som "husbehofskvarn" och synes ha tillhört den numera nedrivna Stora Riseberga gård. Vattenmøllan flyttades 1914 från sin ursprungliga plats och fördes till Bal-

tiska Utställningen i Malmö, där den tillsammans med några stugor fick utgöra prov på äldre skånsk allmogebebyggelse. Efter utställningen inköptes vattenmøllan av en pietetsfull samlare, framlidne köpmannen Otto Håkansson i Skurup, som lät uppställa den på en av sina egendomar i Skurupstrakten. Att söka återförvärva den gamla vattenmøllan och uppföra den på den ursprungliga platsen vid Risebergabäcken vore en uppgift för de hembygds- och naturvårdande instanserna i Malmö stad, särskilt med tanke på planeringen av ett fritidsområde i nybebyggelsen vid Riseberga i stadsdelen Husie.

SAMHÖRIGHET

av

F R I T Z B E N G T S S O N

*Ni ler kanske över min lantliga
gammalmodighet —
ni som bor i stora städer
med övertäckt jord,
där en park gör ett litet
andningshål.*

*Ni ler över att man kan bo
ute på ländet . . .
att man kan tycka om
en gammal stuga,
en knotig björk,
en stenig skogsväg,
det lilla kärret i skogen,
enrisfäladen och
den lilla bäcken mellan stenarna . . .*

*Jag vill gärna komma
till stora, larmande städer,
fylla sinnena med nya intryck
några hetsiga dagar.*

*. . . Ty jag vet ju att därhemma
väntar en gammal stuga,
enrisfäladen,
vitsippsbacken,
skogssjön,
näckrosorna,
gullvivorna och liljekonvaljerna
på mig.*

*Det är skönt att resa ut
när man vet att man får komma tillbaka
till det man älskar.*